

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 3 (P3)

FEBRUARY/MARCH 2009

TIMARAKA: 100

NKARHI: 2½ wa tiawara

Papila leri ri na 6 wa tipheji.

SWITSUNDZUXO

1. Papila leri ri avanyisiwile hi swiyenge swinharhu
XIYENGE XA A: Switshuriwa swa switsalwana (50)
XIYENGE XA B: Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha (30)
XIYENGE XA C: Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma (20)
2. U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana na xin'wana.
3. Sungula ku hlamula xivutiso XIN'WANA NA XIN'WANA eka pheji YINTSHWA u tlhela u nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana na xin'wana.
4. Endla **nkunguhato** u nga si sungula ku tsala ntirho wa wena. Tirhisa pheji **yin'we** ntsena ku kombisa leswi u kunguhatiseke xiswona xitsalwana xa wena. Le henhla ka pheji leyi ku fanele ku tsariwa hi maletere lamakulu leswaku i NKUNGUHATO. U nga tirhisa mimepe yo hlengeleta miehleketo. Nkunguhato wu ta averiwa timaraka.
5. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka), u landzelela milawu leyi faneleke ya mapeletelo, mahikahatelo mavumbelo ya swivulwa.
6. Vumba tinxaka to hambanahambana ta swivulwa hi ndlela leyi amukelekaka.
7. Landzelela swiletelo leswi andlariweke eka xivutiso xin'wana na xin'wana.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**XIVUTISO XA 1**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwana hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla NKUNGUHATO u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 400 – 450 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 1.1 Micino ya xintu yo fana na lowu vonakaka laha hansi, ya ha ri na nkoka eka vutomi bya hina. Hi rungulele leswi u nga tshama u tiphinisa xiswona hi micino leyi, siku leri a ku ri na ntlangu wo karhi endhawini ya ka n'wina.

[Lexi i xifanisoxidzi]

[50]

KUMBE

- 1.2 Ku nwa ngopfu byalwa swi nga ku ngenisa ekhombyeni. Hlamusela hi ta khombo ra movha lowu nga heta vanhu hi ku va muchayeri a pyopyiwile swinene.

[50]

KUMBE

- 1.3 Ku na vafundhisi va mavunwa vo tala lava sungulaka tikereke hi xikongomelo xo tikumela mali. Paluxa tindlela leti va ti tirhisaka ku onga vanhu hi tona.

[50]

KUMBE

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso.

Phendla

- 1.4 Midende ya vana a yi pfuni nchumu. Kaneta kumbe u seketela mhaka leyi. [50]

KUMBE

- 1.5 Mfumo wu na makungu yo herisa xiyenge xa maphorisa ya xikopiyoni. Xana goza leri u ri vona ri fanerile ke? [50]

KUMBE

- 1.6 Xipanu xa Bafana Bafana hi lembe ra 2010. [50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka YIN'WE ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla NKUNGUHATO u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 180 – 200 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 2.1 Ku na hodela leyi nga ta pfuriwa exidorobanini xa le kusuhi na laha u tshamaka kona. Wena tanihi un'wana wa vurhangeri bya yona, lulamisa burochara leyi nga ta nyika vuxokoxoko bya yona. [30]

KUMBE

- 2.2 Loko u ta va u pasile Giredi ya 12, u navela ku yisa tidyondzo ta wena emahlweni. Tsala papila u kombela ku amukeriwa eka yunivhesiti yo karhi. [30]

KUMBE

- 2.3 U murhangeri wa swichudeni exikolweni xa ka n'wina. Tsala mbulavulo lowu u nga ta wu nyika hi siku ra ku amukeriwa ka swichudeni swintshwa. [30]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 100 – 120 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

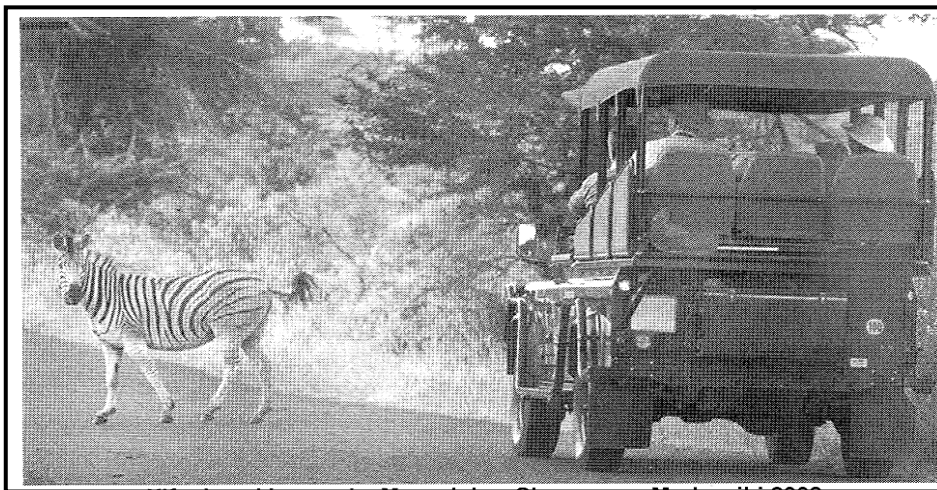
- 3.1 Wena na vanghana va wena mi lava ku tisungulela xibindzwana xo xavisa juzi/ swiwitsi, yi ri ndlela yo tihlengeletela mali ya ku tihakelela rendzodyondzo ro ya eDurban. Endla xinavetiso xo navetisa bindzu ra n'wina. [20]

KUMBE

- 3.2 Ku ta va na ntlangu wo tlangela siku ra ku velekiwa ka wena. Endla khadi ra xirhambo leri u nga ta ri rhumela vanghana va wena. [20]

KUMBE

- 3.3 A wu endzerile entangeni wa swiharhi lowu kombisiweke eka xifaniso lexi xi nga laha hansi. Tsala dayari ya masiku manharhu, u longoloxa migingiriko ya siku na siku ya riendzo ra wena.

[Xifaniso xi huma eka Magazini ya *Skyways* ya Mudyaxihi 2008]

[20]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20**NTSENGO WA TIMARAKA: 100**